

REPRESSIÓ I LLUITA A LES ILLES BALEARS

Per M. Antònia Font

“Sapiguen que els mestres no tenim por i no ens deixarem trepitjar i que continuarem fent feina per a l'escola que somiam i que ens mereixem”. Elisabet Abeyà (2012).

FACEM MEMÒRIA. ANTECEDENTS DE LA REPRESSIÓ

La veritat és que hi ha moltes persones que s'han interessat per la repressió als mestres, que l'han investigat i han publicat la seva feina de forma clara i ben documentada. La nostra universitat també li ha dedicat molta atenció des de la càtedra de Teoria i Història de l'Educació.

Sempre he pensat que el col·lectiu de docents és al punt de mira de la dreta ideològica i que és un col·lectiu mal de tombar, sobretot si es manté unit, ja que són persones formades en els diversos camps del coneixement de les ciències, les lletres, les humanitats, la tecnologia, l'art i la cultura i, a més a més, tenen l'autoritat natural que els repressors no han tengut mai.

Josep Massot i Muntaner, historiador i un dels principals investigadors de la guerra civil a les illes, al seu llibre *Els escriptors i la guerra civil a les Illes Balears* ens explica que: “Un altre sector important de represaliats era el dels professors i mestres d'escola, objecte especial de denúncies, d'empresonaments i de depuracions (...) La nòmina de morts d'aquest sector comença amb l'inspector d'ensenyament primari Fernando Leal López assassinat a la carretera de Sóller l'agost de 1936¹. Altres moriren de malaltia dins la presó o després de sortir-ne com a conseqüència del seu empresonament. La repressió no s'adreçà només contra institucions i revistes, sinó que es fixà de seguida en persones concretes. A part dels intel·lectuals esquerrans es preocupà per les persones catalanistes o simpatitzants amb el catalanisme cultural tant els subscriptors de “La Nostra Terra” Com els signants d'un manifest de solidaritat amb els intel·lectuals del Principat que havia estat redactat l'estiu de 1936. A Capitanía general hi havia la llista d'aquestes 151 persones representants de la cultura de Mallorca. El Manifest dels Catalans es

convertí en una autèntica obsessió per als feixistes (...) El fantasma del manifest, que no desaparegué amb el final de la guerra, anà acompanyat d'una campanya virulenta contra la Generalitat de Catalunya i contra els catalans (...) L'odi envers els catalans i la intenció clara de descatalanitzar Mallorca (...) eren ben evidents.”²

Com consta al llibre del pedagog i professor de la UIB, Jaume Oliver Jaume, *Escola i societat (l'ensenyament a les Illes en el segle XX) “El balanç de la depuració a Mallorca fou de 156 mestres nacionals separats definitivament i de 99 de castigats amb penes més o menys greus i un total de 155 mestres van ser penalitzats”*.³

A l'article de Jaume Serra i Barceló “Els tribunals depuradors del magisteri nacional a les Illes Balears”⁴ ens recorda que quan esclatà la guerra civil eren vacances escolars. Les escoles estaven tancades. Hi havia mestres mallorquins, menorquins o de les Pitiüses fora de les illes i mestres de la península que eren a les illes de vacances. Alguns mestres s'havien embarcat cap a Barcelona on s'hi celebrava l'Olimpíada Popular.

Les comissions de depuració presidides pel capellà mallorquí, catedràtic de llatí i director de l'Institut Ramon Llull, Bartomeu Bosch, a qui arribaven els informes dels mestres de les altres illes, feien les acusacions, tal com ens ho explica en Jaume Serra, en base a

1. Haver estat afiliats a partits republicans o a sindicats, especialment FETE.
2. Haver mantingut postures properes al catalanisme.
3. Haver tengut una conducta religiosa poc intensa o dubitativa.
4. Haver mantingut una conducta moral contrària al catolicisme.
5. Haver desenvolupat un ensenyament qualificat de “dissolvent”.

1r dia vaga indefinida concentració al Consolat 16 set 2013.

L'historiador Santiago Miró és un referent en l'estudi del tema que ens ocupa *Maestros depurados en Baleares durante la guerra civil*⁵ i ens diu que els mestres no sabien mai de què se'ls acusava. Com que era un acte administratiu no tenien assistència jurídica. Les conseqüències foren diverses. Alguns van ser traslladats a un destí diferent dins la mateixa illa o a un nou destí a la península. Altres jubilats de forma anticipada o suspesos de sou i de feina i uns 23 mestres foren assassinats.

Francesc Tur a la seva publicació *La depuració nacional dels mestres a les Balears* ens explica que "Des de finals del segle XIX i durant el primer terç del segle XX, es va produir a Mallorca un enfrontament entre dos sectors pel control de l'educació. D'una banda, els projectes innovadors que començant per la *Institución Mallorquina de Enseñanza* i acabant pel moviment de l'Escola Nova i, de l'altra, l'omnipotent Església, que havia estat absolutament hegemònica a l'escola fins aleshores (...) La concepció laica i igualitària de l'educació, tant des del punt de vista social com de gènere, xocava frontalment amb el model tradicional educatiu que discriminava per classe social i per gènere (...) Els avenços que va aconseguir la dona durant la Segona República tingueren el seu reflex en les aules. Aparegué, encara que no de manera generalitzada, la coeducació en alguns centres i l'escolarització de les nines va esdevenir tan prioritària, per primera

vegada, com la dels nins (...) La conquesta del sufragi femení i la major participació de la dona en la política també en l'arxipèlag –com ara Aurora Picornell, dirigent del PCE, o Maria Mayol, primera mallorquina candidata a unes eleccions legislatives en una candidatura republicana el 1933– posava en qüestió el model tradicional femení que defensava l'Església (...) Els sectors confessionals dugueren a terme una veritable revenja durant la Guerra Civil en contra d'aquest nou model de dona (...) A l'illa, el procés de depuració de mestres va ser molt llarg, s'inicià abans que el de la resta de l'estat i conclougué molt tard, el 1943.⁶

LA VOLUNTAT REPRESSORA CONTINUA A L'ACTUALITAT. LA RESISTÈNCIA I LA LLUITA, TAMBÉ.

"Quan nosaltres perdem la por ells perden el poder" Mireia Boya.

Ja fa estona que passen coses grosses a l'Estat espanyol. Fa estona que veiem que el model de la transició o sigui la restauració borbònica, cruix, es desfà, és a punt de passar per ull. Les vergonyes de l'estat són ben visibles. L'extrema dreta plana pels carrers i ja la tenim als Parlaments i al Congrés. La monarquia evidencia la seva corrupció. L'alta ju-

Fa estona que veiem com el model de la transició cruix, es desfà, és a punt de passar per ull i que les vergonyes de l'Estat són ben visibles.

dicatura instrueix judicis injusts i plens d'irregularitats. Es tramiten ordres d'extradició, de cerca i captura, que no tenen ni cap ni peus. Tenim preses i presos polítics tancats a les presons, condemnats injustament, polítics exiliats, manifestants detinguts i empresonats, cantants de rap perseguits i exiliats... I uns mitjans de comunicació que, llevat de saludables excepcions, contribueixen a desinformar la població de tot l'estat. El Procés Català posa en evidència la precarietat democràtica de l'Estat espanyol i la pervivència del franquisme a l'interior de les institucions actuals.

Durant la transició, o la restauració borbònica de 1978, els mestres actius –i les mestres actives– en aquell moment posaren uns fonaments molt sòlids al sistema educatiu de tot el territori de parla catalana. Aquesta és una de les causes que expliquen que el sistema educatiu de Catalunya, amb el model d'immersió lingüística, aguantant els atacs que ha sofert sovint o que el sistema educatiu illenc també aguantés les investides contra la llengua, la cultura i l'educació durant la legislatura Bauzá (2011-2015).

Mirem ara 10 anys enrere

Durant curs 2010-2011, el darrer any de la 2a legislatura anomenada "de Progrés", a les Illes Balears ja es començava a fer campanya electoral. El PP, que no es resistia a no poder governar, va començar a fer una campanya molt agressiva en contra de la llengua i la cultura catalanes. El seu candidat no s'aturava de dir: "*Suprimiré la Ley de normalitzación lingüística, derogaré el decreto de mínimos, los libros de texto seran en castellano...*" podeu veure el vídeo resum de "Docents en Lluita" a Internet on podreu comprovar les paraules del qui seria futur president del Govern de les Illes Balears durant el 2011-2015 i la resistència i la defensa de la llengua catalana i l'educació durant el que nosaltres anomenam la legislatura dels llaços i les camisetes verdes: <https://www.youtube.com/watch?v=bYaxTUd5hi0&t=21s>

Ens prepararem ferm. Constituïrem l'Assemblea de mestres i professors en català. Al mateix temps, d'un grup d'alumnes, el professor dels quals era en Miquel Albero, sorgí la idea de posar-se un llaç quadribarrat com a símbol de la defensa de la llen-

gua catalana. Es constituí la Plataforma Crida i es començaren a fer assemblees a centres amb tota la comunitat educativa, es feren tancades a centres en senyal de protesta i sorgí la idea dels embuts i les camisetes verdes. Hi va haver la primera vaga de fam com a senyal de protesta per les polítiques repressives en contra de la llengua. La va fer en Jaume Bonet, mestre i un dels qui feren possible una de les primeres escoles públiques en català de Palma. La vaga de fam la va continuar Tomeu Amengual i, més tard, cap al final de la legislatura també en va fer una de més de 30 dies el professor de català de secundària Jaume Sastre.

El president Bauzá prohibí els llaços quadribarrats, promulgà una Llei de Símbols que pretenia sancionar els directors dels centres que exhibissin llaços a les façanes dels centres amb fins a 5000 euros de multa, va intentar prohibir que el professorat es posàs la camiseteta verda, va imposar l'ensenyament trilingüe que pretenia implantar, d'un dia per l'altre, a 1r, 3r i 5è de primària i a 1r d'ESO a cop de Decret llei... Va obrir un expedient a tres directors de Menorca perquè el claustre, que és sobirà en temes pedagògics, va votar en contra de la implantació del Tractament integrat de Llengües (TIL) al seu centre. De forma immediata i sense esperar la incoació de l'expedient sancionador els va suspendre de sou i de funcions durant tres mesos! La comunitat educativa -professorat, alumnes i pares i mares-, es posaren dempeus per aturar aquesta voluntat repressora descontrolada i sense límits del president Bauzá que més tard li costa perdre les eleccions. També es va sancionar el director de l'IES Marratxí, Jaume March, qui, amb la llei a la mà, els planta cara més d'una vegada.

La primera vaga de fam com a senyal de protesta per les polítiques repressives en contra de la llengua la va fer en Jaume Bonet, un dels mestres que feu possible una de les primeres escoles públiques en català a Palma.

Es crearen els Enllaçats per la Llengua a totes les illes, es dugueren els llaços a Catalunya i al País Valencià. Es creà una plataforma entre entitats de tots els Països Catalans el 2012 i encara es manté viva. Anàrem al Parlament europeu a denunciar la vulneració de drets de la comunitat lingüística catalana pels atacs del president Bauzá i del ministre Wert, recordareu el seu "*Hay que españolizar a los alumnos catalanes*".

Més tard es va convocar l'Assemblea de Docents i tots units en els mateixos objectius -pares, mares, associacions de directors, d'inspectors d'educació, sindicats, plataforma Crida, partits polítics- convocarem una manifestació que, si exceptuam la del NO a la GUERRA, va ser una de les més multitudinàries que s'han fet mai a cada una de les illes. Allò va suposar un toc d'atenció al govern Bauzá que no ho va voler tenir en compte. Mentrestant l'STEI Intersindical -que en cap moment va deixar de presentar recursos davant els tribunals i en va guanyar bastants en forma de suspensió cautelar, nul·litat del decret i d'ordres- finalment va aconseguir, amb altres entitats que també presentaren recurs, tombar el TIL als tribunals el setembre de 2014.

Tot acte de repressió per part del govern Bauzá va tenir resposta per part de la comunitat educativa que va aprendre a organitzar-se, a crear noves plataformes d'actuació, obertes, amb capacitat d'actuació que cercaven el consens per treballar des de la necessària unitat d'acció i aconseguir defensar el sistema educatiu, la democràcia interna als centres i la presència de la llengua catalana dins i fora de les aules. També s'aconseguí una cosa molt important i és el suport de la societat illenca que, malgrat la vaga indefinida que durà tres setmanes, sempre va estar al costat dels docents i de la resta de la comunitat educativa.

2015-2019 Durant aquests 4 anys que fórem governats un nou govern suposadament "progressista" el sistema educatiu va recuperar una part dels mestres que havia perdut durant la legislatura anterior, el pressupost per educació va tornar a pujar un poc, encara està per davall la mitjana estatal i molt per davall de la mitjana europea. Es va recuperar el diàleg i la voluntat d'entesa amb el sector educatiu per part del govern PSIB-PSOE MÉS per Mallorca i MÉS per Menorca i Podem. Però pel que fa al català pràcticament no va avançar gens i ni tan sols es va poder aconseguir, dins aquests passats 4 anys, incorporar l'acreditació de la capacitat en català al personal sanitari.

Durant aquesta legislatura hem vist entrar l'extrema dreta al nostre Parlament. Vox va aconseguir tres diputats i va iniciar tot d'una la seva campanya contra la llengua i la cultura catalanes, també contra el sistema educatiu, allà on per a ells el català hi té més presència. A més a més, VOX hereva del franquisme com és -ara a cara descoberta -, continua veient els mestres i professors com els seus grans enemics. Els docents són els que poden obrir els ulls a la jove ciutadania que s'està formant, els qui li poden fer prendre consciència dels canvis que la societat i el planeta necessita, els qui li poden ensenyar com fer-ho, de forma col·lectiva, consensuada, amb un alt sentit de compromís social.

Per començar acusa els mestres de fer adoctrinament. Segons en Jaume Carbonell, pedagog i perio-

Assemblea docents.

Vaga de fam Jaume Sastre.

dista i que durant molts d'anys va dirigir la revista *Cuadernos de Pedagogía* al seu llibre *L'Educació és política*⁷, que vaig tenir el gust i l'honor de presentar a Palma, explica que perquè hi hagi ADOCTRINAMENT hi ha d'haver tres factors que actuin de forma coordinada:

El primer la imposició d'idees, de veritats absolutes, dogmatismes, dogmes de fe, de pensament únic, de doctrina cristiana, de fanatismes o fonamentalismes. La santíssima trinitat, la virginitat de Maria, mare de Déu, les hissades de bandera, el Cara al Sol, l'ideari integrista de l'església... els principis del *Movimiento nacional* i del nacionalcatolicisme. El segon factor és la intenció que les persones adoctrinades actuin d'una determinada manera. I el tercer factor és la planificació de la cadena doctrinària... que un gran nombre de docents es comprometi a difondre la veritat absoluta, tenir-los coaccionats a fer-ho. S'ha trobat el consens en aquest tipus de definició i també hi ha consens per rebutjar qualsevol tipus d'adoctrinament a l'escola.

La darrera que ens ha fet VOX és demanar visitar les escoles en horari lectiu. Altre cop la comunitat educativa s'ha alçat per impedir que un grup d'extrema dreta entri a les escoles a fiscalitzar res. Sembla que com a diputats al Parlament tenen dret a visitar els centres públics que depenen de les institucions il·lenques. La conselleria d'educació en principi els atorgà el permís per visitar els centres però sempre fora de l'horari lectiu. Finalment, i després

del rebombori i manifestacions en contra d'aquestes visites per part de sindicats representants dels docents, federació de pares i mares d'alumnes de les Illes Balears, inspectors jubilats i altres grups parlamentaris... VOX desistí d'anar-hi i amenaçà en posar un recurs davant els tribunals perquè ells puguin anar als centres i puguin entrar a les aules a no sabem què. La comunitat educativa no vol permetre que VOX interrompi l'activitat lectiva i ni tan sols vol que hi posi un peu. Considera que els diputats de VOX no hi tenen cap feina.

Mentre hi va haver la mal anomenada transició democràtica els afins al règim s'asseguraven de no perdre posicions i maquillaren aquest moment històric. Mentrestant els i les mestres no perderen el temps i construïren un sistema educatiu amb uns fonaments sòlids de cohesió, coherència, aplicació dels principis pedagògics més innovadors, actua- ren de forma democràtica i inclusiva, amb il·lusió, participació de pares, mares i mestres i aixecaren un sistema educatiu que ha garantit el dret a l'educació i ha consolidat la cohesió social.

Actualment amb les allaus migratòries, els intents de privatització o d'externalització dels serveis dels centres públics, les lleis i normatives segregadores o que retallen competències als consells escolars de centres, devaluen la figura del docent o l'aboquen a un excessiva burocratització, omplir papers i més papers... tenim feina a no fer escoles guetos, a reforçar la democràcia interna als centres, a defensar

Assemblea de Docents 2013.

l'escola pública, laica, catalana, inclusiva, creativa i innovadora i a mantenir un sistema d'organització i de gestió pública. Tenim feina a no perdre la il·lusió, la creativitat, la mirada atenta, l'escolta oïda, l'afecte i l'estima per la nostra feina i els nostres infants i joves..., tenim moltes coses a salvaguardar, a promoure, a mantenir, a fer i a SER.

Vull acabar aquest article amb les paraules que la representant de l'Assemblea de Mestres i professors en català de les Illes Balears va dir quan l'OCB ens va atorgar el Premi Emili Darder:

"Ser mestre és un honor, i per això cap llei ni cap decret llei, impedirà que mestres i professors continuem el nostre compromís, orgullosos de la nostra llengua i cultura nacionals, per una educació de qualitat basada en els coneixements, els drets i les llibertats. Als nostres alumnes, perquè puguin viure en la plenitud de la llengua d'aquest País. Perquè entenguin que només el coneixement els farà ciutadans lliures, cultes i amb criteri propi, (...) I per la memòria dels mestres que ja patiren repressió fa 76 anys, ara més que mai Enllacem-nos pel català, la cultura i la llibertat!" Magda González i Crespí

¹Josep Massot i Muntaner Els escriptors i la guerra civil a les Illes Balears .Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990

²Josep Massot i Muntaner Els escriptors i la guerra civil a les Illes Balears .Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990

<https://books.google.es/books?id=I3owDhq-IJMC&pg=PA220&dq=josep+massot+i+muntaner+mestres+depurats+guerra+civil&hl=ca&sa=X&ved=0ahUKEwiK-JHgqI3oAhWBQEEAHUKhAx8Q6AEIKDAA#v=onepage&q=josep%20massot%20i%20muntaner%20mestres%20depurats%20guerra%20civil&f=false>

³Jaume Oliver Jaume Escola i societat (l'ensenyament a les Illes en el segle XX) Editorial Moll 1978

⁴Jaume Serra i Barceló "Els tribunals depuradors del magisteri nacional a les Illes Balears". Revista PISSARRA d'ensenyament de les illes. Núm. 117/ Set.-oct. 2004 Sindicat STEI.

⁵Santiago Miró "Maestros depurados en Baleares durante la guerra civil" Leonard Muntaner editor. Palma, 1998

⁶Francesc Tur Balaguer La depuració nacional dels mestres a les balears per qüestions de moralitat durant la guerra civil <http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/55906/7/fturbaTFG0616mem%C3%B2ria.pdf>

⁷Jaume Carbonell Sebarroja L'educació és política. Ed. Octaedro. Barcelona 2018.